

Derleyenler
EMİNE ERDOĞAN - DEMET GÜLÇİÇEK
Feminist Teori ile Düşünmek

İletişim Yayınları 3628 • Politika Dizisi 258

ISBN-13: 978-975-05-3915-2

© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Beyza Metin

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler

EMİNE ERDOĞAN - DEMET GÜLÇİÇEK

Feminist Teori ile Düşünmek

Kavramlar ve Tartışmalar



İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Feminist Teori ile Ne Söyleriz? · EMİNE ERDOĞAN - DEMET GÜLÇİÇEK..... 7

ÖNSÖZ

Toplumsal Cinsiyet Kavramının Sancılı Tarihçesinin

Kısa Bir Değerlendirmesi · DENİZ KANDİYOTİ17

BİRİNCİ KISIM

***FEMİNİST TEORİNİN MÜDAHALELERİ*25**

1 Politika · ALEV ÖZKAZANÇ27

2 Epistemoloji · GÜLER CANSU AĞÖREN51

3 Mekân · CEREN LORDOĞLU75

İKİNCİ KISIM

***FEMİNİST TEORİNİN KAZANDIRDIKLARI*99**

4 Ataerki · MELDA YAMAN 101

5 Kesişimsellik · ESRA SARIOĞLU127

6 Queer · HAKTAN URAL 151

7 Erkeklik · ÇİMEN GÜNAY-ERKOL 177

FEMİNİST TEORİNİN İMKÂNLARI	203
8 Performatiflik · ATILLA BARUTÇU	205
9 Duygulanım · DEMET GÜLÇİÇEK.....	231
10 İnsan Sonrası · EZGİ BURGAN KIYAK - H. KIRAZ ÖZDOĞAN	251
11 Yeni Materyalizm · YONCA CİNGÖZ	275
YAZARLAR.....	299

Feminist Teori ile Ne Söyleriz?

EMİNE ERDOĞAN - DEMET GÜLÇİÇEK

Teori kelimesine yüklenen pek çok anlamdan bahsedebiliriz. Bazıları için teori, işleri yersizce karmaşıklaştıran boş kelimeler yığınıymken, bazıları için her şeyin üstünde bir düşünsel pratiğin ifadesidir. Kimi zaman teoriler akademik bir zorunluluğu yerine getirmek için yazılan, teorisyenlerin fikirlerinin betimsel bir özeti olarak görülür, kimi zaman ise politik bir hareketin öncelikli çıkış noktası olarak kabul edilir. Bazen düşünmeye teşvik eden bir uyarıcı, politik eyleme yaklaştıran bir mecburiyetken; bazen de politik eylemden uzaklaştıran bir oyalayıcı, üstünde durulan zemini kaydıran bir kaybolma halidir. Görünen o ki, teori bazen bir tutku bazen de can sıkıcı bir zorunluluk; sanki arası pek yok.

Peki teori bu kitapta bizim için ne anlama geliyor? Bu soruyu yanıtlamak için teoriyi en basit haliyle ele almaya çalışalım: Teori (kendisine yüklenen anlamlar ve hissettirdikleriyle beraber) herhangi bir şeyin –bir olay, bir ilişki, bir şey– nasıl meydana geldiğine dair bir açıklamadır. Bu durumda şu soru önem kazanır: Toplumsal dünyanın işleyişine ilişkin bir açıklama/teori sıradan bir akıl yürütme pratiğinden/açıklamadan nasıl ayrılır? Birkaç örnekle somutlaştıralım: Bir aile buluşmasında yemek yapan, çayı getiren, bulaşıkları yıkayan ve sohbet-

tin doğal akışını sağlamaya çalışanın neden çoğunlukla bir kadın olduğuna ve böyle davrandığına ilişkin açıklamalar düşünelim. Sıradan bir açıklama erkeklerin yemek yapma konusunda beceriksiz olduğu, kadınlar daha konuşkan oldukları için sohbetlerin akışını genellikle onların sağladığı, ev işi yapmaya dair arzunun ve becerinin kadınların içinden geldiği/doğuştan getirildiği gibi argümanlar içerir. Bu tür açıklamalar tüm nedenleri biyolojiye indirger ve toplumsal inşaları göz ardı eder. Feminist araştırmacılar ise bu örneği açıklarken “cinsiyete dayalı iş bölümü”, “görünmez emek” ya da “duygusal emek” gibi kavramlar kullanarak kadın ve erkek olmaya ilişkin toplumsal cinsiyet rollerini, bunların nasıl üretildiğini ve ev içi alanda nasıl eşitsiz bir iş yüküne yol açtığını vurgularlar. Ya da örneğin kırılğan hissettiği bir anda duygu durumunu paylaşırken ağlayan bir erkekle dalga geçildiğini düşünelim. Bu erkeğin “kadın gibi” duygusal olduğunu ifade eden açıklama karşısında, feminist teori “heteronormativite”, “hegemonik erkeklik”, “eleştirel erkeklik” gibi kavramlarla erkek ve kadın kategorileri ile işleyen ikili cinsiyet düzeninin nasıl inşa edildiğini tartışır.

Bunlar, kavramlar aracılığıyla bir durumun “adını koyabilmemize” olanak tanıyan sayısız örnekten yalnızca birkaçıdır. Ve bize şunu söyler: Toplumsal dünyaya dair bir teoriyi sıradan bir akıl yürütmeden ayıran en temel farklardan biri kavramlarla düşünmektir. Teorisyenler dünyayı anlayabilmek için kavramlar geliştirir ve böylelikle sistematik bir analiz çerçevesi sunarlar. Buradaki “sistematik” ifadesi kulağa sıkıcı ve durağan gelebilir. Oysa teorize etmek/kuramsallaştırmak oldukça dinamik bir sürece tekabül eder: Açıklamaların, kavramların birbiriyle ilişkisi *kurularak* üretilmesidir. Çünkü sadece yanıt üretmeyi değil, aynı zamanda sürekli olarak yeni sorular oluşturmaya içerir. Kavramların birbiriyle ilişkisini neye göre kuracağız? Etrafımızdaki dünyayı neye dayanarak açıklıyoruz? “Anlamak” ne demek? Bir şeyi anladığımızı nasıl bilebiliriz ve anladığımız şeyle ne yapabiliriz? Bu tür sorular kabaca metodoloji, ontoloji ve epistemoloji tartışmalarına işaret eder. Teo-

riler önce bu sorulara doğrudan ya da dolaylı olarak cevap vermeye, sonra bu cevapların içinden yeni sorular üretmeye çalışırlar ve verdikleri cevaplara ve ürettikleri sorulara göre farklılaşırlar. Teorik düşünce, bu yüzden soru sormakla, hatta sorduğumuz soruları nasıl sorduğumuzu sorgulamakla ve cevaplarımızı yeni sorulara iliştiirmekle ilgilidir. Bizzat bizim ürettiğimiz, ürettikçe şekil alan ve dünyayı görme biçimimizi dönüştüren, çağrıştırdığı soyutluğun aksine oldukça somut, dinamik ve tüm bu nedenlerle oldukça heyecan verici bir düşünme pratiğidir.

Öte yandan akademik pratiklerde teoriyle her zaman bu şekilde ilişkilendirilmediğinden de bahsetmek gerekiyor. Bu anlamda yaygınlıkları ve yukarıda bahsettiğimiz bazı olumsuz çağrışımları üretmedeki payları nedeniyle kısaca değinmek istediğimiz iki sorunlu eğilim var: İlki “ampirik çalışma” ve “teorik çalışma” ikiliği kurgulayarak saha ile teoriyi –veri, veri toplama süreci ve analizi– birbirinden koparmak. İkincisi ise bir teorinin her zaman tüm coğrafyalarda benzer açıklamalar sunacağını varsayarak teoriyi tarihsizleştirmek ve mekânsızlaştırmak. Öncelikle ilk meseleye bakalım: “Teoriciler” ve “sahacılar” gibi kategoriler oluşturulduğunda ve bu ifadeler kullanıldığında akıllara genellikle erkekler ve kadınlar gelir. Teorinin –dolayısıyla düşünmenin– erkek işi, sahanın –insanlarla konuşma, onları gözlemleme, arşive giderek bilgi toplama gibi bedensel etkinliklerin– ise kadın işi olduğu varsayılır. Bu ikilik teori ve saha ayrımının cinsiyetlendirilmiş bir inşa olduğuna işaret eder. Düşünme, akılla özdeşleştirilerek erkeklikle bağdaştırılıp yüceltilirken, saha çalışması kadınlıkla ilişkilendirilir ve itibarsızlaştırılır. İkinci husus olan teorilerin bağsızsızlaştırılması ise bir teorinin her yerde ve dönemde benzer açıklamaları sunacağı varsayımına dayanır. Böyle bir kabulün en yaygın örneği, kavramların yerel bağlamlarından koparılıp doğrudan başka coğrafyalara –örneğin Türkiye’ye– uygulanmaya çalışılmasıyla belirginleşir. Bahsedilen iki sorunlu eğilimi ortaklaştıran şey; soru sormaya alan açmaktan ziyade, cevapları birbirine bağlayan kapalı bir pratiğe dönüşmeleridir.

Bizim bu kitapta teoriyi nasıl anladığımıza dönecek olursak, çizmeyi umduğumuz çerçeveye göre teori ne karmaşık kelimeler yığını ne de bir aşkınlık. Herhangi bir cinsiyete özgü yahut herhangi birinin daha iyi yapabildiği bir uğraş veya herhangi bir teorisyenin söylediklerinin özeti ya da politikadan kopuk bir öncül de değil. Teorik düşünmek ya da daha uygun bir ifadeyle *teori aracılığıyla düşünmek* genel anlamda yeni bir dil öğrenmeye ve o dille konuşmaya başlamaya benziyor. Nasıl ki bir dili öğrenmek kelimelerin ne anlama geldiğini öğrenmek, bağlamına oturtmak ve kendini/etrafında olup bitenleri onun aracılığıyla ifade etmek anlamına geliyorsa, teorik düşünmek de benzer şekilde kavramları öğrenmek ve onlarla konuşmak demektir. Bir teoriyi öğrendiğimizde onun kavramlarıyla kendimizi ifade etmeye başlarız ve örneğin feminist teorilerle düşünüyorsak kadınların evde yaptığı işler görünmez işler deriz. Sonra zamanla tıpkı bir dilin temel esaslarını ve inceliklerini öğrendiğimiz gibi, bir teorinin de kavramsal hattını ve çeşitliliklerini anlayabilmeye başlarız. Örneğin feminist teorinin kendi içindeki çeşitliliklerin farkına varırız; görünmez emek başka hangi kavramlarla ilişkili, hangi teorik yaklaşımlarda nasıl tartışılıyor, öğreniriz.

Elbette teori aracılığıyla düşünmeyi öğrenmenin eğlenceli olduğu kadar sıkıcı ya da zor olarak nitelendirilebilecek tarafları da var. Teorik metinleri okumak, kavramları uygun şekillerde kullanmaya çalışmak, teorik çeşitlenmeleri takip etmeye çalışmak oldukça emek yoğun bir süreç ve pek çok karmaşık his içeriyor. Bir metni okurken yaşadığımız “Bu daha basit anlatılamaz mıydı?” kızgınlığı, bir kavramı (özellikle eril ortamlarda) kullandığımızda “Doğru mu kullandım?” paniği, kendi olumsuz deneyimimize denk düşen bir kavramsal tanımlamayla karşılaştığımızda “Benimle ilgili değilmiş, sistematikmiş” rahatlaması, bir teorik metnin içinde saatler geçirdiğimizi fark ettiğimizdeki neşe teorik düşünme sürecine dair hislere birkaç örnek olabilir. Kitabın, bu hislere eşlik ederek, feminist teorilerle düşünme arzusunu tetiklemesini umuyoruz.